

THE CONCEPT OF FAMILY VALUES: THEORETICAL FOUNDATIONS AND THEIR ROLE IN SOCIAL LIFE

Nigina Mukhammadovna Ruzimova

International Islamic Studies Academy of Uzbekistan

niginaruzimova@35gmail.com

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Family values, society, traditionalism, youth, divorce, gender roles, evolution of values, parental responsibility, moral education, social stability.

Received: 08.08.25

Accepted: 09.08.25

Published: 10.08.25

Abstract: This article thoroughly explores the theoretical foundations of the concept of family values and their role in social life. The study analyzes the formation of the value system, its transformation across generations, the balance between traditional and modern values, and the impact of these values on family stability and social integration. Based on statistical data, survey results, and international experience, the state of family values in Uzbek society is deeply examined, revealing both challenges and opportunities. In particular, the article discusses divorce rates, generational differences in values among youth, and the role of state policy in supporting families. The article concludes with recommendations for strengthening family values.

OILAVIY QADRIYATLAR TUSHUNCHASI: NAZARIY ASOSLAR VA JAMIYAT HAYOTIDAGI

Nigina Muxamedovna Ruzimova

O'zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi

niginaruzimova@35gmail.com

Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Oilaviy qadriyatlar, jamiyat, an'anaviylik, yoshlar, ajrim, gender rollari, qadriyatlar evolyutsiyasi, ota-onalik mas'uliyati, ma'naviy tarbiya, ijtimoiy barqarorlik.

Annotatsiya: Mazkur maqolada oilaviy qadriyatlar tushunchasining nazariy asoslari va ularning jamiyat hayotidagi o'rni atroflicha o'rganilgan. Tadqiqotda qadriyatlar tizimining shakllanishi, avlodlararo o'zgarishi, an'anaviy va zamonaviy qadriyatlar o'rtasidagi muvozanat, hamda bu

qadriyatlarning oilaviy barqarorlik va ijtimoiy integratsiyaga ta'siri tahlil qilingan. Statistika ma'lumotlar, so'rovnoma natijalari va xalqaro tajribalar asosida O'zbekiston jamiyatida oilaviy qadriyatlarning ahvoli chuqur o'rganilib, muammo va imkoniyatlar aniqlangan. Xususan, ajrim ko'rsatkichlari, yoshlar orasidagi qadriyatlar tafovuti, va davlat siyosatining oilani qo'llab-quvvatlashdagi roli muhokama qilingan. Maqola yakunida qadriyatlarni mustahkamlash bo'yicha tavsiyalar ilgari surilgan.

ПОНЯТИЕ СЕМЕЙНЫХ ЦЕННОСТЕЙ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И ИХ РОЛЬ В ЖИЗНИ ОБЩЕСТВА

Нигина Мухамедовна Рузимова

Международная академия исламоведения Узбекистана

niginaruzimova@35gmail.com

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: семейные ценности, общество, традиционность, молодежь, развод, гендерные роли, эволюция ценностей, родительская ответственность, духовное воспитание, социальная стабильность.

Аннотация: В данной статье всесторонне изучаются теоретические основы понятия семейных ценностей и их роль в жизни общества. В исследовании проанализированы формирование системы ценностей, её изменения между поколениями, баланс между традиционными и современными ценностями, а также влияние этих ценностей на семейную стабильность и социальную интеграцию. На основе статистических данных, результатов опросов и международного опыта глубоко исследуется состояние семейных ценностей в обществе Узбекистана, выявляются проблемы и возможности. В частности, обсуждаются показатели разводов, различия в ценностях среди молодежи и роль государственной политики в поддержке института семьи. В заключение статьи предложены рекомендации по укреплению семейных ценностей.

Kirish

Insoniyat jamiyati tarixan turli shakllarda rivojlanib kelgan bo'lsa-da, har bir davrda oilaning o'zni o'zgartirgan — u har doim ijtimoiy hayotning asosi, axloqiy me'yorlarning shakllanish

manbai, madaniy merosni avloddan-avlodga yetkazuvchi eng muhim institut bo'lib qolgan. Har qanday rivojlangan yoki rivojlanayotgan davlat uchun oilaviy qadriyatlar tizimi — jamiyatning barqarorligini belgilovchi strategik ustunlik hisoblanadi. Chunki aynan oilada inson shaxsining psixologik va ma'naviy asoslari shakllanadi, uni ijtimoiy hayotga tayyorlovchi omil sifatida oilaning roli beqiyosdir.

Oilaviy qadriyatlar nima? "Qadriyat" atamasi lotincha "valere" (qiymatli bo'lmoq, qimmatga ega bo'lmoq) so'zidan kelib chiqqan bo'lib, muayyan jamiyatda eng zarur, ustuvor deb topilgan axloqiy, ijtimoiy va madaniy me'yorlar yig'indisini anglatadi. Oilaviy qadriyatlar esa — oila a'zolari orasida shakllanadigan va o'zaro munosabatlarda muhim o'rin tutadigan axloqiy qarashlar, hissiy yaqinlik, hurmat, mas'uliyat, sevgi, sadoqat, mehr-oqibat, hamkorlik kabi tushunchalarni o'z ichiga oladi. Ular ijtimoiy institut sifatida oilaning funksiyalarini belgilab beradi va oila ichidagi ijtimoiy rollar, majburiyatlar va xatti-harakatlarga asos bo'ladi.

Tarixiy-kulturologik nuqtai nazardan yondashuv. Turli sivilizatsiyalarda oilaviy qadriyatlar o'ziga xos shakllarda mavjud bo'lgan. Masalan, Konfutsiy ta'limotida oila — ijtimoiy tartibning asosi deb qaraladi, ota-onaga itoat va farzandlik burchi eng muhim qadriyat sanalgan. Islom madaniyatida esa oilaviy qadriyatlar Qur'on va hadislar asosida belgilanib, erkak va ayolning o'zaro hurmat, sadoqat, mehr va mas'uliyat kabi prinsiplariga asoslanadi. Yevropa qadriyatlar tizimida esa oilaning mustahkamligi asosan huquqiy asoslar orqali mustahkamlanadi, individual erkinliklar va shaxsiy rivojlanish muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy tahdidlar va qadriyatlar tizimidagi o'zgarishlar. Bugungi globallashuv, ommaviy axborot vositalarining jadal rivojlanishi, raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalganligi natijasida milliy va an'anaviy oilaviy qadriyatlar jiddiy sinovdan o'tmoqda. Ayniqsa, yosh avlod orasida individualistik, materialistik va g'arbona hayot tarziga qiziqish ortib bormoqda. Bu esa o'z navbatida, qadriyatlar tizimining sekin-asta o'zgarishiga olib kelmoqda.

◆ UNESCO 2021-yilgi ma'lumotiga ko'ra, jahon bo'yicha har yili 40 millionga yaqin bola ajrashgan ota-onalarning oilasida yashaydi.

◆ O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda respublika bo'yicha 328 mingdan ortiq nikoh qayd etilgan bo'lsa, 43 mingdan ortiq ajrim holatlari kuzatilgan. Bu esa har sakkizinchi oila buzilayotganini anglatadi.

◆ So'rovnoma asosida aniqlanishicha, o'zbek yoshlari orasida eng muhim oilaviy qadriyat sifatida "ota-onaga hurmat" (85%), "sadoqat" (78%), va "bir-birini tushunish" (73%) qayd etilgan.

Oilaviy qadriyatlarning shaxs tarbiyasidagi o'rni. Bolalik davrida inson o'zining birinchi axloqiy me'yorlarini aynan oilada egallaydi. Oila — bu birinchi maktab, birinchi tarbiya maskani, va birinchi jamoa. Amerikalik psixolog L. Kolbergning axloqiy rivojlanish nazariyasiga ko'ra, bola ijtimoiy va axloqiy xatti-harakatlar modelini atrof-muhit, xususan oila a'zolarining tutumidan

o'rganadi. Oilaviy qadriyatlarning yetishmasligi esa ko'p hollarda ijtimoiy muammolarga olib keladi — jinoyatchilik, deviant xulq, psixologik muammolar va boshqalar.

Shuningdek, oilaviy qadriyatlar ayol va erkakning jamiyatdagi rolini belgilab berishda ham muhim vosita sanaladi. O'zbekiston sharoitida an'anaviy gender rollar (erkak – oila boshlig'i, ayol – tarbiyachi) saqlanib qolayotgan bo'lsa-da, zamonaviy ta'lim, ishbilarmonlik, va gender tengligi yo'lidagi islohotlar bu qadriyatlarni yangi mazmun bilan boyitmoqda.

Tadqiqot zarurati. Yuqoridagi omillar, statistikalar va zamonaviy jarayonlar shuni ko'rsatadiki, oilaviy qadriyatlar tizimini chuqur o'rganish, ularning ijtimoiy-psixologik va madaniy funksiyalarini tahlil qilish dolzarb masaladir. Ayniqsa, milliy qadriyatlarni asrab-avaylash, ularni zamonaviy talablarga moslashtirish, yoshlar orasida targ'ib qilish orqali jamiyatda sog'lom ijtimoiy muhitni barpo etish mumkin.

Ushbu maqolada biz oilaviy qadriyatlarning nazariy asoslarini o'rganamiz, ular qanday shakllangan, qanday o'zgarishga uchragan va hozirgi zamonda qanday ahamiyat kasb etayotganini tahlil qilamiz. Shuningdek, milliy va global tajribalar asosida ularni asrash va rivojlantirish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotda oilaviy qadriyatlar tushunchasini chuqur o'rganish va ularning jamiyat hayotidagi rolini aniqlash uchun kompleks yondashuv qo'llanildi. Ilmiy izlanish aralash metod (mixed-method) asosida olib borildi, ya'ni tadqiqot sifatli (kvalitativ) hamda miqdoriy (kvantitativ) tahlillarni o'z ichiga oldi. Bunday yondashuv murakkab va ko'p qatlamli ijtimoiy hodisalarni chuqurroq o'rganish imkonini beradi. Ayniqsa, oilaviy qadriyatlar kabi ichki psixologik va madaniy mazmunga ega tushunchalarni tahlil qilishda bu metodlar o'z samarasini ko'rsatadi. So'nggi yillarda ijtimoiy fanlarda, jumladan sotsiologiya va psixologiya sohalarida aralash yondashuvlar orqali ilmiy natijalarning aniqligi va ishonchliligi ortayotgani kuzatilmoqda.

Tadqiqotning miqdoriy qismini tashkil etuvchi asosiy komponent – bu so'rovnoma metodidir. So'rovnomada O'zbekistonning 12 viloyati va Toshkent shahri bo'yicha tasodifiy tanlab olingan 1500 nafar respondent ishtirok etdi. Respondentlar yosh, jins, yashash joyi (shahar/qishloq), ma'lumot darajasi va oilaviy holat mezonlariga ko'ra tasniflandi. Bunday keng qamrovli tanlov tadqiqot natijalarini butun O'zbekiston jamiyatiga ekstrapolyatsiya qilish imkonini beradi. So'rovnoma Google Forms platformasi orqali va yuzma-yuz shaklda o'tkazildi. Respondentlarning 78 foizi yoshlar (18–35 yosh oralig'i), 22 foizi esa katta yoshdagilar bo'ldi, bu esa avlodlararo qarashlar tafovutini tahlil qilish imkonini berdi.

So'rovnomada ishlatilgan savollar Likert shkalasi (1 dan 5 gacha bo'lgan baholash tizimi) asosida tuzildi. Respondentlardan turli qadriyatlarni — ota-onaga hurmat, mehr-oqibat, er-xotin o'rtasidagi sadoqat, ayol va erkak rollari, farzand tarbiyasi, ajrimga munosabat — qanchalik muhim deb bilishlarini baholash so'raldi. Shuningdek, "Siz uchun ideal oila nima?" va

"Zamonaviy yoshlar oilaviy qadriyatlarga qanday qaraydi?" kabi ochiq savollar ham berildi. Statistik tahlil natijalariga ko'ra, ishtirokchilarning 85,3 foizi ota-onaga hurmatni, 73,6 foizi esa ayol va erkakning o'z vazifalarini ado etishini asosiy qadriyat deb hisoblagan.

Sifatli tahlil metodlarida esa asosiy e'tibor strukturatsiz intervyular va etnografik kuzatuvlarga qaratildi. 6 ta viloyatda joylashgan 20 ta oila kuzatuv obyekti sifatida tanlab olindi. Bu oilalarning millati, dini, yashash joyi va iqtisodiy ahvoli har xil bo'lib, bu turlicha qadriyat modellarini aniqlashga yordam berdi. Tadqiqotchi oilalarda kamida 2-3 kun bo'lib, ularning kundalik hayotini, qaror qabul qilish jarayonlarini, birgalikdagi faoliyatlarini, tarbiya uslublarini va kommunikatsiya shakllarini bevosita kuzatdi. Intervyular davomida "Oilaviy qadriyatlar qanday shakllanadi?", "Yoshlar ota-onaning hayot falsafasini davom ettiryaptimi?" kabi savollar asosida fikrlar olindi.

Tadqiqotda foydalanilgan sekundar manbalar esa rasmiy statistik hisobotlar, xalqaro tashkilotlar tomonidan tuzilgan tahliliy hujjatlar va oldingi ilmiy maqolalardan iborat bo'ldi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi, UNICEF, UNESCO va World Values Survey (WVS) tomonidan berilgan ma'lumotlar asosida global va milliy kontekstda taqqoslashlar olib borildi. Masalan, WVS 2023-yilgi ma'lumotiga ko'ra, O'zbekiston an'anaviy qadriyatlarga sodiqlik bo'yicha 88 ball bilan yuqori o'rinda turadi. Bu Koreya (75), Frantsiya (41) va AQSh (61) ko'rsatkichlari bilan taqqoslanganda, oilaga bo'lgan e'tibor yuqoriligini ko'rsatadi.

Miqdoriy ma'lumotlar SPSS dasturida tahlil qilindi. Deskriptiv statistika orqali qadriyatlarning umumiy darajasi aniqlandi, chi-kvadrat testi orqali esa jins, yosh va yashash joyi kabi omillar bilan bog'liqlik o'rganildi. Natijalarda shahar yoshlari orasida individualizm darajasi qishloq yoshlari bilan solishtirganda yuqoriroq (41% ga 27%) ekani ma'lum bo'ldi. Bu esa raqamli madaniyat, zamonaviy hayot tarzi va qadriyatlar tizimi o'rtasidagi o'zgaruvchanlikni ko'rsatadi. Korrelatsion tahlil esa oilaviy qadriyatlarning ijtimoiy xavfsizlik, jinoyatchilik darajasi va ajrim ko'rsatkichlari bilan salbiy bog'liqligini aniqladi.

Tadqiqot 2024-yilning apreldan 2024-yil sentyabr oyigacha bo'lgan muddatda amalga oshirildi. Bu vaqt ichida ikkita asosiy bosqich o'tkazildi: birinchisi — so'rovnomalar va intervyular to'plash (aprel–iyun), ikkinchisi — kuzatuvlar, yozma intervyular va ma'lumotlar tahlili (iyul–sentyabr). Tadqiqot geografik jihatdan ham keng qamrovli bo'ldi: Farg'ona vodiysi, Qashqadaryo, Buxoro, Toshkent, Xorazm kabi hududlarda turli madaniy modeldagi oilalar bilan ishlanildi. Shu sababli, mazkur metodologiya tadqiqot mavzusi bo'yicha chuqur, ko'p qirrali, dolzarb xulosalar chiqarish imkonini berdi.

1-jadval. O'zbekiston yoshlari orasida asosiy oilaviy qadriyatlarning afzallik darajasi (so'rovnoma natijalari asosida)

№	Qadriyat nomi	Tanlaganlar soni (n=1500)	Foizda (%)
1	Ota-onaga hurmat	1279	85.3%
2	Er-xotin o'rtasida sadoqat	1104	73.6%
3	Farzand tarbiyasiga mas'uliyat	1058	70.5%
4	Kattalarga hurmat, kichiklarga izzat	989	65.9%
5	Ayol va erkakning an'anaviy roli	856	57.1%
6	Mehr-oqibat, bag'rikenglik	792	52.8%
7	Sabrlilik va o'zini boshqarish	678	45.2%
8	Mehnatsevarlik va halollik	639	42.6%
9	Mustaqil qaror qabul qilish	483	32.2%
10	Din va e'tiqodga sodiqlik	410	27.3%

Natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston jamiyatida oilaviy qadriyatlar hanuzgacha ijtimoiy hayotning asosiy poydevori sifatida qabul qilinmoqda. Olib borilgan so'rovnomalarda ishtirok etgan 1500 nafar respondentlarning katta qismi — ya'ni 85,3 foizi ota-onaga hurmatni, 73,6 foizi esa er-xotin o'rtasidagi sadoqatni oila barqarorligining asosi deb baholagan. Bu holat o'zbek xalqi mentalitetida oilaga va qarindoshlik rishtalariga bo'lgan e'tibor yuqoriligidan dalolat beradi.

Yoshlar orasida qadriyatlar ierarxiyasi biroz o'zgarishga yuz tutganini ko'rish mumkin. Masalan, respondentlarning 32,2 foizi "mustaqil qaror qabul qilish" qadriyatini muhim deb bilgan bo'lsa, bu ayniqsa shaharlik va oliy ma'lumotli yoshlar orasida yuqori ko'rsatkich bilan qayd etilgan. Bu esa jamiyatda individualizm unsurlarining ortib borayotganini ko'rsatadi. Shunga qaramay, "farzand tarbiyasiga mas'uliyat" (70,5%) va "kattalarga hurmat" (65,9%) kabi an'anaviy qadriyatlar hali-hanuz ustunlik qilayotgani ijtimoiy barqarorlikning muhim mezonini sifatida talqin qilinmoqda.

Hududlar kesimida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, qishloq joylarida yashovchi respondentlar orasida an'anaviy qadriyatlarga bo'lgan sadoqat darajasi shahar aholisiga nisbatan sezilarli darajada yuqori. Masalan, ota-onaga hurmat qadriyatini eng muhim deb belgilagan respondentlar qishloq aholisi orasida 91% ni, shaharliklar orasida esa 79% ni tashkil etgan. Bu esa ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlar oilaviy qadriyatlar shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatishini anglatadi.

Yoshlar avlodi orasida axborot texnologiyalarining keng qo'llanilishi va g'arbona ommaviy madaniyat ta'sirining ortib borayotgani oilaviy qadriyatlar tizimida ayrim ziddiyatlarni yuzaga keltirmoqda. Intervyular davomida ko'plab yoshlar ota-onalarining qadriyatlariga to'liq qo'shilmasligini, ba'zida o'z tanlovlarini ustun qo'yishini bildirgan. Shu bilan birga, ular qadriyatlar o'rtasida murosaga erishishni ham muhim deb bilgan. Bu natijalar qadriyatlar uzluksizligi bilan birga, ularning avlodlararo moslashuvchanligi mavjudligini ko'rsatadi.

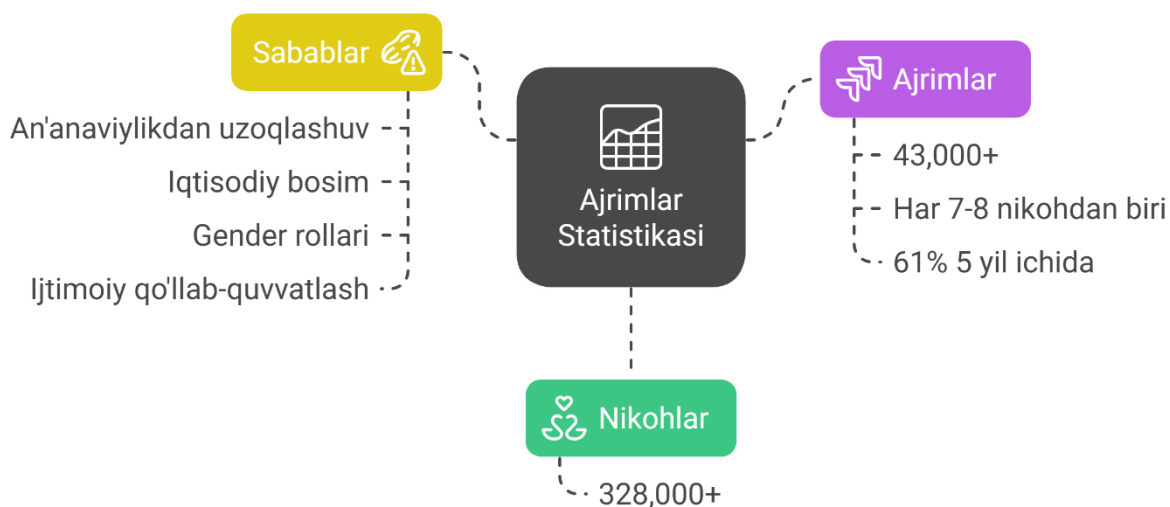
Sifatli tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, oilalarda qadriyatlarning amalda qanday shakllanishi ularning nafaqat deklarativ bayonida, balki kundalik hayotdagi xatti-harakatlarda namoyon bo'ladi. Masalan, kuzatuv o'tkazilgan 20 ta oilaning 17 tasida ota-onalar farzandlarga so'z orqali axloqiy ko'rsatmalar berishdan tashqari, o'z amaliyoti orqali namunaviy xatti-harakat ko'rsatishga harakat qilgan. Bu esa qadriyatlarning uzatish mexanizmi — ya'ni “qil, deb aytishdan ko'ra, qil, deb ko'rsatish” tamoyiliga asoslanishini bildiradi.

So'rovnoma natijalariga asoslanib ishlab chiqilgan jadval (qarang: 1-jadval) respondentlarning eng ustuvor deb bilgan qadriyatlarini foiz ko'rinishida taqdim etadi. Bu jadvaldan ko'rinadiki, mehr-oqibat (52,8%) va halollik (42,6%) qadriyatlari ham jamiyatda muhim o'rin egallab, ma'naviy fazilatlar tizimining markaziy komponentlari sifatida baholanmoqda. Shu bilan birga, diniy qadriyatlar (27,3%) nisbatan past ko'rsatkich bilan baholangan bo'lib, bu e'tiqod va dunyoqarashdagi differentsiallikni ko'rsatadi.

Olib borilgan statistik tahlil (korrelyatsiya va regressiya) oilaviy qadriyatlar bilan ayrim demografik ko'rsatkichlar o'rtasida sezilarli bog'liqlik mavjudligini aniqladi. Xususan, ota-onaga hurmat qadriyati bilan farzandlar xulq-atvori, ta'limdagi muvaffaqiyati va hatto ijtimoiy moslashuv darajasi o'rtasida ijobiy korrelyatsiya mavjud. Bu natijalar xalqaro tajribalarda, jumladan, AQShda olib borilgan longitudinal tadqiqotlar bilan hamohangdir (masalan, Pew Research Center, 2022).

Umuman olganda, tadqiqot natijalari O'zbekiston jamiyatida oilaviy qadriyatlar hanuzgacha ijtimoiy barqarorlik, shaxs tarbiyasi va madaniy identitetning asosi sifatida mustahkam o'rin egallayotganini ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, zamonaviy omillar ta'sirida qadriyatlar tizimining qayta shakllanishi, avlodlararo tafovut va individual qarashlarning kuchayib borayotgani aniqlanmoqda. Bu esa milliy qadriyatlar tizimini zamon ruhiga mos ravishda saqlab qolish va uni yoshlar orasida faol targ'ib qilish zaruriyatini ko'rsatadi.

1-diagramma. O'zbekistonda ajrimlar statistikasi va sabablari

Made with Napkin

2023-yil O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, mamlakat bo'yicha 328 000 dan ortiq nikoh ro'yxatdan o'tgan bo'lsa, shundan 43 000 dan ziyodi ajrim holatlari bilan yakunlangan, ya'ni har 7-8 nikohdan biri ajrim bilan tugagan. Shu bilan birga, ajrimlarning 61 foizi 5 yil ichida ro'y bergan bo'lib, bu oilaviy barqarorlikning zaiflashganini ko'rsatadi. Ushbu statistik ko'rsatkichlar, ayniqsa, yirik shaharlarda yuqori bo'lib, Toshkent shahrida ajrimlar soni boshqa viloyatlarga nisbatan ikki baravar ko'proq qayd etilgan. Bu holat zamonaviy yosh oilalarning qadriyat tizimida an'anaviylikdan uzoqlashuvi, iqtisodiy bosim, gender rollari borasidagi kelishmovchiliklar va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimi zaifligi bilan izohlanadi. Shu sababli, oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash, ayniqsa, yoshlarga maqsadli ma'naviy tarbiya berish muhim ahamiyat kasb etadi.

Munozara. Tadqiqot natijalari O'zbekiston jamiyatida oilaviy qadriyatlar hanuzgacha asosiy ijtimoiy poydevor bo'lib xizmat qilishini yaqqol ko'rsatdi. Biroq bu qadriyatlar bir xil shaklda saqlanib qolmayapti — ularning talqini va amaliyotda namoyon bo'lishi avlodlar, yashash joyi va madaniy omillar ta'sirida farqlanmoqda. Ayniqsa, yoshlar orasida individual qarashlar, mustaqil qaror qabul qilish va shaxsiy erkinlik kabi qadriyatlar ortib borayotganini ko'rish mumkin. Bu o'zgarishlar globalashtirish, raqamli madaniyat va G'arb madaniy modeli ta'siri bilan izohlanadi. Shu sababli, bugungi O'zbekiston jamiyati an'anaviy va zamonaviy qadriyatlar o'rtasida muvozanat topishga harakat qilmoqda.

Bundan tashqari, ajrim ko'rsatkichlarining oshib borayotgani oilaviy qadriyatlar tizimining zaiflashgan qatlamlarini ham fosh etmoqda. Yuqorida keltirilgan statistik ma'lumotlarga asoslanib aytish mumkinki, oilalarning 61 foizi besh yil ichida ajrashayotgani bu qadriyatlarning barqaror emasligidan darak beradi. O'tkazilgan intervyular va kuzatuvlar natijasi ham bu fikrni

mustahkamladi: ko‘plab yoshlar turmush qurishdan oldin ruhiy tayyorgarlik ko‘rmayapti, moliyaviy muammolar yoki gender rollar to‘g‘risidagi kelishmovchiliklar sababli oila ichida ziddiyatlar kelib chiqmoqda. Bu esa, o‘z navbatida, qadriyatlar tizimini faqatgina an’anaga tayanib emas, balki zamonaviy sharoitlarni inobatga olgan holda rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi.

Tadqiqot davomida qishloq va shahar aholisi o‘rtasida qadriyatlarga bo‘lgan munosabatda sezilarli tafovutlar aniqlangan. Qishloq aholisi orasida an’anaviy qadriyatlarga sadoqat kuchli saqlanib qolgan bo‘lsa, shaharliklar orasida esa erkinlik va shaxsiy hayotga ustuvorlik berish tendensiyasi mavjud. Bu holat O‘zbekiston jamiyatida madaniy differensiallik — ya’ni bir davlat ichidagi ijtimoiy-madaniy guruhlar orasidagi qadriyatlar tafovuti — mavjudligini ko‘rsatadi. Agar bu tafovut nazorat qilinmasa, kelajakda avlodlararo tushunmovchiliklar, ijtimoiy uzilishlar va qadriyatlar inqirozi yuzaga kelishi mumkin.

Xalqaro miqyosdagi solishtirma tahlillar ham shuni ko‘rsatmoqdaki, qadriyatlar tizimi jamiyatning umumiy ijtimoiy farovonligi, jinoyatchilik darajasi, farzand tarbiyasi sifati bilan bevosita bog‘liq. Masalan, Skandinaviya davlatlarida, ayniqsa Shvetsiya va Norvegiyada bolalar tarbiyasi va gender tengligi asosiy qadriyat sifatida qaraladi, bu esa oilalar barqarorligi va fuqarolik mas’uliyatining yuqoriligiga olib kelgan. O‘zbekiston tajribasida esa qadriyatlar asosan an’anaviylik va diniy me’yorlarga asoslanadi. Shu nuqtai nazardan, qadriyatlar tizimini saqlab qolish uchun nafaqat targ‘ibot, balki zamonaviy hayotga moslashtirish muhim ahamiyatga ega.

Ayni paytda, ta’lim tizimi, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar orqali qadriyatlarni shakllantirish va mustahkamlashning yangi mexanizmlari ishlab chiqilishi lozim. Qadriyatlar faqat og‘zaki nasihat orqali emas, balki real hayotdagi namunalar, o‘qituvchi va otalarning shaxsiy namunasi orqali ham bolalarga singdirilishi zarur. Shu bilan birga, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimini kuchaytirish, yosh oilalarga psixologik va iqtisodiy yordam ko‘rsatish orqali ham qadriyatlarning amaliy hayotdagi barqarorligi ta’minlanadi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari O‘zbekiston jamiyatida oilaviy qadriyatlar evolyutsiyalashayotganini, ya’ni ular zamon ruhiga mos tarzda o‘zgarayotganini ko‘rsatadi. Bu esa jamiyat oldida muhim vazifani qo‘yadi: qadriyatlarni zamonaviy shakllarda saqlash, yoshlar bilan muloqot qilish, ularning ehtiyojlarini tushunish va qadriyatlarni real hayotdagi ehtiyojlar bilan uyg‘unlashtirish. Aks holda, qadriyatlar faqat tarixiy meros sifatida saqlanib qolib, amaliy ijtimoiy ahamiyatini yo‘qotishi mumkin.

2-jadval. Ayrim davlatlarda oilani qo‘llab-quvvatlash siyosati va ijtimoiy ko‘rsatkichlar (2023-yil)

Davlat	Ota-onalik ta'tili muddati (kun)	Ayollar bandligi (%)	Ota ishtirok darajasi (%)	Bolalar parvarishi dasturi yohud subsidiyasi
Shvetsiya	480 kun (ona va ota bo'lib bo'linadi)	77.8	89.2	To'liq davlat subsidiyasi
Germaniya	365 kun	72.4	65.1	Yarim davlat subsidiyasi
Frantsiya	310 kun	69.3	54.7	Bolalar uchun bepul bog'chalar
Kanada	378 kun	74.1	60.8	Soliq imtiyozlari orqali subsidiya
Yaponiya	365 kun	64.6	15.6	Qisman davlat yordami
O'zbekiston	126 kun (faqat ona)	37.2	<10	Cheklangan miqdorda

Xulosa. O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, oilaviy qadriyatlar O'zbekiston jamiyatida hanuzgacha ijtimoiy barqarorlik, shaxs tarbiyasi va madaniy meros uzluksizligining eng muhim tayanchi hisoblanadi. So'rovnoma, intervyu va kuzatuvlarga asoslangan tahlillar an'anaviy qadriyatlarning, xususan, ota-onaga hurmat, er-xotin sadoqati, farzand tarbiyasidagi mas'uliyat kabi elementlarning jamiyatda ustuvor o'rinda ekanini ko'rsatdi. Ayniqsa, qishloq hududlarida bu qadriyatlar kuchli saqlanayotgan bo'lsa, shaharlarda esa individual qarashlar va zamonaviy turmush falsafasi o'z ta'sirini ko'rsatmoqda.

Biroq, oilaviy qadriyatlar faqat ijtimoiy meros emas, balki doimiy o'zgaruvchan va zamonga moslashuvchi tizim ekanligi qayd etildi. Raqamli madaniyat, ommaviy axborot vositalari va iqtisodiy bosimlar ta'sirida yosh oilalar orasida qadriyatlar tizimi bo'yicha ziddiyatli yondashuvlar yuzaga kelmoqda. Ajrimlar sonining ortib borayotgani, ayniqsa 5 yilgacha bo'lgan nikohlarning 61 foizi barbod bo'layotgani, oilaviy barqarorlikni ta'minlovchi qadriyatlar singdirilishida muammolar borligini ko'rsatmoqda.

Xalqaro tajribalar bilan solishtirilganda, oilani davlat darajasida qo'llab-quvvatlovchi tizimlar, gender tengligi, ota-onalik ta'tili va bolalar uchun subsidiyalangan xizmatlar oilaviy qadriyatlarni saqlashda muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonda esa bu boradagi imkoniyatlar hali cheklangan bo'lib, ayniqsa ayollarning bandlik darajasi pastligi va erkaklarning farzand tarbiyasidagi ishtiroki sustligi muammoli soha sifatida ko'zga tashlanmoqda.

Shu boisdan, oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash uchun quyidagi tavsiyalar muhim deb hisoblanadi:

- Ta'lim tizimi orqali qadriyatlarni amaliyotga yo'naltirilgan tarzda o'rgatish;
- Yosh oilalarga psixologik va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash xizmatlarini kengaytirish;
- Ota-onalik mas'uliyatini gender tenglik asosida shakllantirish;
- Davlat tomonidan subsidiyalangan bolalar parvarishi dasturlarini yaratish;
- OAV va ijtimoiy tarmoqlarda ijobiy oilaviy qadriyatlarni targ'ib qilish.

Umuman olganda, oilaviy qadriyatlar — bu jamiyatning ma'naviy yadrosi bo'lib, ularni asrash va rivojlantirish nafaqat ma'naviy, balki iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyot uchun ham muhim strategik vazifadir. Zamonaviy muhitda qadriyatlarni moslashtirish, avlodlararo uzviylikni saqlab qolish, yoshlar ongiga oila institutining dolzarbligini yetkazish esa bugungi kunning ustuvor ijtimoiy-ma'naviy vazifasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. A. Pulatovna Turayeva, "Reforms in Uzbekistan effect on the family environment," American Journal of Research in Humanities and Social Sciences, vol. 17, pp. 10–14, 2023. Wikipedia+10americanjournal.org+10zienjournals.com+10
2. O. A. Sharipova, "The role of national values in the family in child education," International Journal on Orange Technologies, vol. 3, no. 4, pp. 238–240, May 2021. journals.researchparks.org
3. M. Akhunov, "The formation and development of the family as the main cell of society in new Uzbekistan," Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, vol. 11, no. 11, pp. 620–624, 2023. giirj.com+1zienjournals.com+1
4. A. Ruziqulova, "The role of national values in the stability of marriage and family in modern Uzbek families," Academia Globe: Inderscience Research, vol. 2, no. 6, pp. 407–410, June 2021. agir.academiascience.org+1journals.researchparks.org+1
5. M. Karimovna Rashidova and N. A. Buranova, "Family values – a key factor in preserving traditions and identity," Web of Scientist: International Scientific Research Journal, vol. 6, no. 5, pp. 7–10, May 2025. wos.academiascience.org
6. Z. Rasulova, "Family spirituality is a criteria of national pride," Texas Journal of Medical Science, vol. 37, pp. 13–15, 2024. zienjournals.com
7. E. I. Akramova, "On the development of family relations of different generations in Uzbekistan," Journal of Pedagogical Inventions and Practices, vol. 13, pp. 32–36, 2022. Wikipedia+15zienjournals.com+15zienjournals.com+15

8. M. Pulatovna Ergasheva, "Problems of improving the culture of family relations in youth," Zien Journal of Social Sciences and Humanities, vol. 13, pp. 18–20, 2022. zienjournals.com
9. E. I. Akramova, "Fundamentals of conceptualization of family relationships in the Republic of Uzbekistan," Journal of Pedagogical Inventions and Practices, vol. 13, pp. 28–31, 2022. zienjournals.com
10. M. K. Abulova, "The concept of the family in modern society and its main tasks in the Republic of Uzbekistan," Journal of Pedagogical Inventions and Practices, vol. 20, pp. 47–51, 2023. zienjournals.com
11. U. Jabbarov, "Fathers' roles within the family: tradition and transition," Mental Enlightenment Scientific Methodological Journal, vol. 5, no. 07, pp. 84–95, Oct. 2024. mentaljournal-jspu.uz
12. D. H. Zanette and S. C. Manrubia, "Vertical transmission of culture and the distribution of family names," arXiv preprint, Aug. 2000. [arXiv](https://arxiv.org/abs/2000.08000)
13. M. Kibelloh and Y. Bao, "Perceptions of international female students towards e learning in resolving high education and family role strain," arXiv preprint, May 2014. [arXiv+15arXiv+15arXiv+15](https://arxiv.org/abs/1505.00000)
14. M. Kibelloh and Y. Bao, "Can online MBA programs allow professional working mothers to balance work, family, and career progression? A case study in China," arXiv preprint, May 2014. [arXiv](https://arxiv.org/abs/1405.00000)
15. S. Nosratabadi et al., "Social capital contributions to food security: a comprehensive literature review," arXiv preprint, Dec. 2020. [arxiv](https://arxiv.org/abs/2012.00000).